

OM FORSKNINGSMOTALEN

Forskningsomtalen er laget av Høgskulen på Vestlandet, i et samarbeidsprosjekt med Kunnskapskommunen Helse Omsorg Vest. Omtalen skal være til støtte for beslutningstakere i kommunenes helse- og omsorgstjenester.

Høgskulen
på Vestlandet

Kunnskapskommunen
Helse Omsorg Vest

FORSKNINGSOMTALE

Opplæring kan fremme sunn seksuell helse hos utviklingshemmede

Målrettet opplæring i seksuell helse og intime forhold kan muligens ha effekt på kunnskapsnivå, holdninger og adferd hos personer med utviklingshemming, viser en systematisk oversikt fra 2019.

Etat for tjenester til utviklingshemmede i Bergen kommune og Osterøy kommune ønsket å vite hvilke tiltak som er effektive for å fremme sunn seksuell helse hos personer med utviklingshemming. Vi identifiserte én relevant systematisk oversikt som handlet om effekter av opplæring i seksuell helse og intime (romantiske) forhold for personer med utviklingshemming på kunnskapsnivå, holdninger og adferd. Oversikten oppsummerer også undervisningstema- og metoder som inngikk i opplæringen.

HOVEDBUDSKAP

Den systematiske oversikten vurderte opplæringstiltak i seksuell helse og intime (romantiske) forhold for personer med utviklingshemming.

Resultatene viser at opplæringstiltak muligens kan gi

- Økt kunnskap om seksuell helse og mer liberale holdninger til tema
- Bedre ordforråd relatert til seksuell helse og intime (eller romantiske og seksuelle) forhold
- Mer akseptabel intim og romantisk adferd
- Nedgang i upassende seksuell adferd
- Økt kompetanse i å sette grenser for egen seksualitet

Oversikten er utarbeidet på en akseptabel måte, men har noen metodiske svakheter som gjør at den må anvendes med varsomhet. Svakheterne er særlig knyttet til at bare en person har stått for mange av oppgavene knyttet til å oppsummere forskningen.

Bilde hentet fra Unsplash

Når det gjelder enkeltstudiene som inngår i oversikten, har disse lav til middels metodisk kvalitet. For eksempel har enkeltstudiene lite robuste studiedesign for å måle effekt, og det er stor variasjon i målemetoder. Det er derfor mulig at nye studier som kommer til kan endre konklusjonene fra oversikten. Overførbarhet til norsk kontekst må vurderes nøye, særlig siden ingen av de inkluderte studiene er norske

BAKGRUNN

Seksuell helse er en fundamental del av det å være menneske og er viktig for livskvalitet gjennom hele livsløpet. Behovet for opplæring og veiledning er stort, enten man er funksjonsfrisk eller ikke. Temaet er bredt og rommer alt fra kunnskap om kropp og biologi, intimhygiene, prevensjon, masturbasjon og grensesetting knyttet til egen og andres seksualitet.

Personer med utviklingshemming har en medfødt eller tidlig ervervet tilstand med nedsatt kognitiv, sosial og praktisk fungering, med ulikt nivå av funksjon og fungering. All opplæring må derfor tilrettelegges og tilpasses individuelt, eventuelt for grupper med utviklingshemming. Konsekvensene av å ikke tilby tilpasset opplæring kan være alvorlige, og i verste fall føre til overgrep. I den nasjonale veilederen fra 2021 for gode helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemming presiseres det at *kommunen skal legge til rette for god seksuell helse hos personer med utviklingshemming*. Samtidig ligger det et ansvar hos spesialisthelsetjenesten, noe som krever godt samarbeid og organisering på tvers av tjenestenivåer.

HVA ER DENNE INFORMASJONEN BASERT PÅ?

Den systematiske oversikten inkluderte 33 enkeltstudier, som evaluerte 30 opplæringsprogram i seksuell helse. Totalt var det 1212 deltakere, hvorav 61 % var kvinner og alder varierte fra 11 til 62 år. Deltakernes utviklingshemming varierte fra mild til alvorlig, med hovedvekt på mild til moderat utviklingshemming. Deltakerne hadde utviklingshemming og/eller autismespekterforstyrrelse. Noen studier oppga eventuelle tilleggsdiagnoser, som Downs syndrom og Cerebral parese. Forfatterne av oversikten inkluderte studier som hadde fokus på å fremme positiv utvikling hos deltakerne, snarere enn å adressere utfordrende og uakseptabel atferd.

Innholdet i opplæringen fordelte seg på fire overordnede tema: 1) biologi, 2) personlig seksualitet, 3) seksuelle og intime forhold og 4) selvbevissthet og grensesetting. Flest opplæringsprogram rettet seg mot 1 og 4, i henholdsvis 24 og 26 studier.

De pedagogiske metodene ble tilpasset gruppen, med mulighet for repetisjon, praktiske øvelser, tydelig timeplan, og tydelig kommunikasjon. Undervisningsmetoder varierte fra rollespill, gruppediskusjoner, bruk av spill og visuelle innslag som for eksempel bilder, filmer og fysiske modeller. Noen av opplæringsprogrammene inkluderte også hjemmearbeid og involvering av foreldre.

De fleste programmene, 22 av 30, ble gjennomført i grupper og antall undervisningsbolker varierte fra 1-37. Varigheten var fra 45 min, til heldags workshoper. Opplæringen foregikk en rekke ulike plasser, som i deltakernes hjem, på spesialskoler, i kommunale bygg eller i universitetstilknyttede lokaler, og ble oftest ledet av omsorgs- eller fagpersoner med erfaring innen feltet.

Effektene av opplæringen ble målt i kunnskap, holdning og adferd. De aller fleste opplæringsprogrammene hadde effekt på økt kunnskap, målt like etter at opplæringen var avsluttet. Også studiene som målte effekt i adferd (selvrapportert, eller observert) viste bedring sammenlignet med før opplæringen. Endring i adferd ble undersøkt i 17 studier, hvor alle viste en forbedring i etterkant. Adferd ble målt på ulike måter i de inkluderte studiene, som det å sette grenser for seg selv, rutiner for intimhygiene, og oppførsel rundt dating og i relasjon til andre.

Når effekten måles i opplærings situasjonen, er det knyttet usikkerhet til om den samme effekten kan observeres utenfor slik opplæring. I tilfeller hvor deltakerne ikke har respondert som ventet på opplæringen, mener forfatterne dette kunne vært mulig dersom opplæringen var tilpasset ytterligere.

OM DENNE FORSKNINGSMOTTALEN

En bibliotekar planla og gjennomførte et søk etter oppsummert forskning i seks helsefaglige litteraturløstasjoner, i samarbeid med forskere og oppdragsgiver (i desember 2021). Søkestrategiene ble utarbeidet på bakgrunn av oppdraget fra kommunen, og kombinerte søkeord for utviklingshemming og seksuell helse.

Forskere gjennomgikk 6058 referanser fra litteratursøket, vurderte metodisk kvalitet på potensielt relevante oversikter og besluttet i samarbeid med oppdragsgiver hvilken systematisk oversikt som skulle omtales.

Når forskning oppsummeres og presenteres er det viktig å angi hvilken tillit vi har til resultatene. Dette handler om hvor trygge vi kan være på at resultatene fra forskningen gjenspeiler virkeligheten. Forfatterne av oversikten har kritisk vurdert de inkluderte studiene, og konkluderer med at 29 av 33 inkluderte studier har lav kvalitet. Det var utfordrende å slå sammen resultatene på tvers av de inkluderte studiene, både fordi opplæringsprogrammene var ulike, men særlig fordi effekten av dem var målt så forskjellig.

Artikkelen til Sala (2019) kan gi deg oversikt over hvilke opplæringstiltak i seksuell helse for personer med utviklingshemming, som er evaluert i forskningslitteraturen. Men fordi studiene som inngår i oversikten har lav metodisk kvalitet, og er gjennomført ulikt, er tilliten til resultatene lav. Dette betyr at når praksisfeltet skal vurdere om noen av opplæringstiltakene bør implementeres, så må det gjøres lokale vurderinger av fagpersoner, hvor kontekstuelle forhold og egen målgruppe er særlig viktig.

Forskningsoptalen er skrevet av Evy Gangstø Steinseide (HVL) og Birgitte Graverholt (HVL). Søket ble gjort av universitetsbibliotekar Gøril Tvedten Jorem, biblioteket, HVL. Wenche Fjeld, sexolog og rådgiver i habiliteringstjenesten, ga innspill til søkestrategien.

Kilde

Sala, Giorgia, et al. "Autism and intellectual disability: A systematic review of sexuality and relationship education." *Sexuality and Disability* 37.3 (2019): 353-382.

Referanser til annen litteratur

<https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/gode-helse-og-omsorgstjenester-til-personer-med-utviklingshemming>

Strnadová, I., Danker, J., & Carter, A. (2021). Scoping review on sex education for high school-aged students with intellectual disability and/or on the autism spectrum: parents', teachers' and students' perspectives, attitudes and experiences. *Sex Education*, 1-18.